

In z belimi, koščenimi rokami
polagajo zaklade mu pred stol . . .
Brez sape gleda kralj strahove grozne
gnetoče se krog njega bolj in bolj . . .

Kako se klanjajo mu ti mrličji,
kakó kosti jim vse klepečejo!
A njemu hladen znoj že kaplje s čela
in živci vsi mu že drgečejo . . .

Čimdalje več prinašajo zakladov . . .
Reže lobanje se mrtvaške vanj . . .
A tam zatrobijo fanfare glasne —
in kralj predrami se iz nočnih sanj . . .

A. Aškerc.

Književne novosti

Kralj na Betajnovi, drama v treh dejanjih. Spisal Ivan Cankar. Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1902. — Snov te igre je vzeta iz domačega življenja. Taki ljudje, kakršen je Jožef Kantor, so se pri nas že opisovali. Kantor je nekak »nadčlovek«, človek, kakršne v življenju semtertja v resnici srečujemo.

Cankarjeva tehnika je v dramah in povestih skoro ena in ista. On navaja dejanja, a prepušča povsem čitatelju, oziroma gledalcu, da ugiba, kakih nagibov posledice so ta dejanja. Na ta način obda svoje junake z nekim tajnostnim čarom, in to mika, imponuje, to velja mnogim morda celo za višek psihologije. Tudi sicer je Cankar rad teman. Oni prizor med Krncem, Maksom in Kantorjem na strani 39. bo razumel malokdo. To naj bi bila pač nekaka sugestija? — Omenjeno bodi, da ljudje Kantorjeve narave ne podležejo tako lahko sugestiji!

Na drugi strani pa je Cankar dovolj dobrasrčen, da nas ne pusti od sebe, ne da bi nam razodel, kaj nam je hotel povedati s svojo dramo, s svojo povestjo. Na koncu rad izrečno pokaže na jedro svojega spisa, in če je posebno dobre volje, podčrta celo pomembni stavek, da ga vsaj nihče ne prezre. Da se vidi Cankarju to potrebno, je nemara nekak nedostatek v njegovih umotvorih! . . .

No, v drami, o kateri je govor, ni podčrtal prav ničesar, toda nje vsebino in zmisel je ponovil v besedah, ki jih govori Kantor proti koncu igre: »Pot do trona je nerodna — gaziti mora človek do kolen v krvi in v solzah . . . Kdor hoče naprej, . . . mora, če je treba, preko trupel, mora preko gorkih človeških trupel.«

Nietzsche! . . .

Cankarju bi ne bilo treba nikoli podpisati svojega imena — vse, kar piše on, se od daleč spozna kot njegova last. Brez kake ponesrečene eksistence že skoro v nobenem njegovem proizvodu biti ne more. S tem spominja Cankar malce na Gorkega. A dočim nam slika Gorki brez vsakega postranskega na-

mena svoje postopače, ne more Cankar prikriti svojih simpatij do ljudi, ki so zašli s tira. Nasprotno mrzi tako zvane »dostojne« ljudi; ti so mu sami glupci, filistri! Meni se zdi, da gre Cankar v tem nekoliko predaleč. V življenju vendar ni vse tako, kakor nas hoče Cankar prepričati. Zadnji čas je, da začnemo zopet bolj individualizirati! Za naše simpatije in antipatije ne sme biti zmeraj odločilna suknja, katero nosi kdo! V posameznem slučaju je vendarle mogoče, da je policist, ki tišči postopača za vrat, bolj pomilovanja vreden nego postopač sam! Povod k tej opazki mi daje Maks v Cankarjevi drami. Takih Maksov je pri njem vse polno.

Včasih se loti Cankar stvari, ki jih ne pozna, in to mu ni v prid. Kadar zafrkuje kake uradnike, bodisi davčne, bodisi druge, se gotovo osmeši. Prizor, v katerem nastopata v tej igri sodnik in adjunkt, je naravnost nemogoč! Če bi bilo v igri vse tako malo istinito in pristno, kakor je to, potem ne vem, kako bi bilo z vrednostjo drame! To se je pa Hauptmannu persifliranje uradnikov v »Bobrovem kozuhu« že vse drugače izponeslo! Cankar naj bi se o takih stvareh poučil prej, predno piše o njih! Saj to vendar ni tako težko! Da pa motri Cankar ono življenje, ki mu je dostopno, z bistrim vidom, je dokazal baš zopet v tej drami. V njej igra vino jako veliko ulogo. To je posneto čisto po življenju. Tako je v istini pri nas na kmetih. Da, česa ni kozarec vina že vse provzročil! Največje prijateljstvo in največje sovraštvo! In kaj vse se ne skriva včasih za njim! Toda tudi z vinom se Cankarju ni posrečilo vselej. Ko peljejo Bernota uklenjenega mimo, zakliče Kantor svoji hčeri: »Daj mu kozarec vina!« Hči stori, kakor ji je velel oče, in se vrne z opazko: »Izpil je in vas pozdravlja.« To ni samo veleznačilno, za Kantorja namreč, temuč v nekem oziru tudi jako efektno. Samo spomniti se ne sme človek, da je Bernot absolviran tehnik in da je po nekrivem umora obdolžen. Kozarec vina se pošlje v tolažbo kakemu beraču, nikdar pa se požirka vina ne bo polakomnil izobražen človek v takem duševnem položaju, v kakršnem se mora nahajati Bernot! In Francka, ki ve, da je morilec njen oče in da hoče svoj zločin tudi nekako skriti za ta kozarec vina, naj bi nesla vino svojemu bivšemu ženinu ter se storila na ta način takorekoč sokrivo očetovega zločina? Ne, kaj takega ne stori nobena dobra ženska! To je psihološko popolnoma nemogoče! Nemogoče pa je vse to tudi iz objektivnih razlogov, kajti kako naj Bernot vino izpije, ko je uklenjen in celo na hrbtu! Mimogrede bodi omenjeno, da dandanes zločincey ne uklepajo na hrbtu. Vsled tega pa najbrž tudi Krnec Bernota ni mogel v roko ugrizniti! Čudno se bo zdelo nemara komu tudi, da je imel tudi Krnčev sin, umorjeni Maks, nekako veselje, ugrizniti koga. V prvem dejanju v pogovoru s Francko vsaj poudarja, kar trikrat za vrstjo, da bi ugriznil v nogo njenega očeta. Pa vsaj nimamo opraviti zopet s kako dedičnostjo? No, jaz mislim, da pripisuje Cankar to svojstvo le slučajno hkratu očetu in sinu in da mu je šlo tudi pri tem le za značilno potezo. Kajti vedeti treba, da ne velja samo pri Italijanih, temuč tudi pri našem preprostem narodu za največjo sramoto, ako kdo ugrizne koga.

To so malenkosti, toda naposled sestoji vsa igra iz takih malenkosti. Visokih poletov v njej ni. Meni se vidi, kakor bi nam bil Cankar s to igro podal samo nekako epizodo. Glavni junak je na koncu igre tam, kjer je spočetka, in igra bi se prav lahko začela tu, kjer se konča. Človek bi pričakoval kaj drugega in vpraša se nehote, kak konec bi imela igra, ako bi Bernot pri Kantorju svoje puške pozabil ne bil. Pa seveda, Cankar je že naprej vedel,

da jo bo!... Vsekakor bi bilo moralo priti brez tiste puške do vse večjih dramatičnih konfliktov! Zakaj se jim je Cankar izognil?

Hvaliti Cankarja pač ni treba. Vsakdo ve, kaj je pohvalnega na njegovih delih. Cankar je hipnotiseur prve vrste. On se kar igra z nami in našimi srci. Navzlic vsem nedostatkom, ki jih ima njegova najnovejša drama, navzlic mnogim slabo podprtim efektom je njen učinek vendar mogočen. Zlasti bo učinkovala ta drama na tiste, ki ne povprašujejo mnogo, kako in kaj, in se vdajajo voljno mamečemu njenemu vplivu. Cankar zna kakor malokdo buditi občutje. Atmosfera na pr., ki vlada v Kantorjevi hiši, je označena mojstrsko. Človek kar čuti grozo in strah, ki spreletava ljudi v obližju tega krutega človeka... Skratka, ne da se tajiti, da je Cankar velik umetnik.

Cankarju se je dozda vedno očitalo, da samo razdira, in to po pravici. Ali naj pomeni to najnovejše delo njegovo korak naprej? Se li mar po Cankarjevih nazorih tako gradi in zida, kakor si gradi pot do trona »kralj na Betajnovi«? Upajmo, da ne!

Dr. Fr. Zbašnik.

Dr. K. Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. 6. snopič. Izdala in založila »Slov. Matica« v Ljubljani 1901. (Str. 305—592). — Sedem let že izhajajo narodne pesmi; pri sličnih večletnih publikacijah vzamemo vsak nov zvezek z nevoljo v roke, ako še nima »konca«, pri »Nar. pesmih« se bojimo, da bi bil konec že blizu. Pri prvih zvezkih je prevladal v nas nekak veljaški ponos, češ, tudi mi imamo dovolj narodnih pesmi — in potrkali smo na obširne sešitke — ob zadnjih zvezkih nas navdaja bolj notranje veselje: »Zaljubljene pesmi« — koliko jih je! Odpira se jim naša sprejemljiva slovenska duša... »Prenezgruntana ljubezen« (št. 2317), v tvojem žaru je vzniklo toliko pesemc, zato zaslužiš še boljšo hvalo kakor le recenzentovo! Ne pozabimo pa tudi onih solnčnih in nočnih bitij, ki so posoda ljubezni, ki jih pesemca (št. 1925) tako-le nazivlje: »Ena vesela ženskica — Je najtalepša stvarica!« — To pač: s srcem moramo prebirati te narodne pesmi, ne z razumom! Doba ljubezni je tudi doba poezije v prozi kmetskega življenja — v pregnantnem zmislu »narod« je le kmet — in v teh naših pesmih se piše nje notranja zgodovina.

Ta ljubezen pa je vcepljena na krepko steblo individualnosti našega kmeta; nežnost, šegavost, pa zopet suh realizem s koščkom robotosti se združujejo, često v originalnih skokih pri sporedu misli, v pikantno — v dobrem pomenu! — skupino. — Res najdemo tudi slabosti; ali ker so spojene z našim bitjem, ker so naše, jih celo ljubimo! —

Kdor ima veselje z reševanjem kritičkih, literarnozgodovinskih in podobnih vprašanj, dobi tukaj problemov dovolj; v jedernatih opazkah nas na nje opozarja dr. Štrekelj sam. Nekatere pesmi imajo že svojo zgodovino. Primerjaj opazke k št. 1787, 1811, 1837, 1844, 1980 (»Zagorska«!), 2155, 2170, 2188 itd. — Je li res ta pesem narodna, ta motiv, izraz naroden, vprašamo neredko. Popoln odgovor dobimo težko; saj služi beseda »narodno« v našem pomenu bolj izrazu naše zadrege nego trdnega znanja. Meja med narodno in umetno pesmijo se nam umika bolj in bolj. Ostreje nam stopi ta razlika — ki je itak le historična — pred oči tam, kjer čutimo ali slutimo oba elementa — narodno: umetno — v enem proizvodu.

Na zanimivost kontaminacij sem tudi lani opozoril. Instrukтивna je št. 1802., ki zdržuje v sebi pravzaprav 3 pesmi: »Sem mislil s'noči v vas iti«

(»Meglica št. 1802) + »Moj očka imajo konjiča dva (št. 1798) + »Z eno roko je odpirala« (št. 1788). Tako tudi 1224 : 2190, 2351 : 2416.

V spoznavo narodovega značaja služi najboljše pogled na motive, na katerih temeljijo pesmi, in med njimi zopet uvaževanje onih, ki so narodu najbolj priljubljeni; ti so živa priča njegovega okusa in njegovih simpatij glede na vsebino in na obliko. Motiv »Kod si hodil, kje si bil ...« se nahaja v 5 varijantah in skoraj 30 redakcijah!

Vsi pa se hvaležno spominjamo trudoljubivega ureditelja teh pesmi, čigar vestnost in akribija se omenjata kot stalna točka v vseh ocenah »Nar. pesmi«. Ogromno gradivo je obdelano v širino in globino; urejeno je v tem sešitku kakor v prejšnjih, torej nam je tudi v tem oziru le ponoviti staro hvalo.

Dr. Jos. Tominšek.

»Slov. Šolska Matica«. Dr. Fr. Ilešič: O pouku slov. jezika. (Konec.) Kadar dobimo vsebino svojega jezika v last, potem bomo z životvorno besedo ustvarjali jezik in ne bomo rekali: »tako pravi Nemec«. Kdor hoče značajeve, naj zahteva od dijakov jasnih misli in jasnega slovenskega izraza brez polovičarstva.

Jako zanimivo je peto poglavje, ki govori o slovenščini kot slovanskem narečju. Zavedamo se, da smo Slovani, ali vprašanje je, naj li se uresniči slovanska zavest, ako se književni jezik razvija v strogi smeri narečja. Vsi stari slovničarji utemeljujejo važnost slovenskega jezika s sorodnostjo slovanskih narečij. Obširno razpravlja pisec o stališču različnih dob slovanske književnosti nasproti temu vprašanju. Trubar je imel kot Slovan najožje obzorje. Pravi humanist je bil Bohorič. Trubarjeva struja ima naravno podlogo, a ona ne more ustvariti velike bodočnosti. Bohoričeva in Dalmatinova struja pa, ki sta si v svesti svojega slovanstva, ne izgublja naravne podlage niti veličastnega smotra in išče tudi metode za to. K prvi struji so pripadali v poznejši dobi Pohlín, Kopitar, Prešeren, ki so polni individualnega duha; ali to stališče je v znanstvu pravo, v praksi pa je vprašanje, kam naj sega meja skupnega občila, ali samo od Žabnice do Bleda, ali od Triglava do Balkana? Po ilirizmu se je slovenščina razvijala po načelu, da bodimo sami svoji. Ta razvoj je ustanovljen z Levčevim pravopisom. Poleg te pa deluje tudi druga struja, ki želi, da se ne omejimo na ozko stališče samoslovensko ali celo samokranjsko. — Vmes pa je še prišla struja staroslovenska: Caf, Raič, Levstik, Šuman. Tem nasproti je predlagal Cigale, da smatra za malo modro in svrhi neprimerno, posezati nazaj v staro slovenščino po slovenske oblike, koristno pa mu se vidi zajemati iz nje tvarino jezikovo, ker je iz nje prešlo mnogo besed v ruski in srbsko-hrvaški jezik. Namesto zgodovine treba v naše šole živega slovanskega jezika, in sicer ne slovenskih podnarečij, nego knjižnih slovanskih narečij. Ker je dokazano, da smo vsi južni Slovani širno morje narečij, bi z uvedenjem srbohrvaščine ne gojili le oblik, poezije in vsebine besed ter besednih skupin, ampak vsebino vsega jezika, njega misli in literaturo.

Iz zgodovine se da posneti zahteva: »Pišimo slovenske oblike; izmed več izrazov volimo onega, ki ga imajo drugi Slovani, najsi ni pri nas najbolj navaden; posebno dajmo slovanskim besedam prednost pred samoslovenskimi tujkami; ne iščimo zakotnih slovenskih lokalizmov, ampak jemljimo rajši besede večjih slovanskih literatur. Naša stvar je, da se mi ravnamo po jačjih in imovitejših, torej, da se mi bližamo Hrvatom in Srbom, ne pa oni nam! Po zakonu je

zajamčena književna hrvaščina v šoli. Dolžnost je, da si neutegoma priskrbimo primernih šolskih knjig!»

Mi se povsem zlagamo z dr. Ilešičem, ker smo, v dnu srca prepričani, da imamo Slovenci zagotovljeno narodno bodočnost samo tedaj, ako se čim tesneje naslonimo na svoje sorodnike Hrvate in Srbe¹⁾. To prepričanje smo že na različnih mestih in o različnih prilikah iznesli in v posebno zadoščenje nam je, da je knjiga g. dr. Ilešiča jasno dokazala, katero pot nam je treba udariti pri izobraževanju slovenskega književnega jezika. Priporočamo knjigo prav toplo vsem izobražencem, katerim je do višje kulture in slovanske samostojnosti našega naroda, ker se bodo iz nje prepričali, da je tesnosrčno stališče samoslovensko ali celo samokranjsko naši bodočnosti pogubno. Neustrašnemu boritelju za to idejo pa kličemo: »Živio!«

R. Perušek.

M. Žunkovič: *Die Ortsnamen des oberen Pettauferfeldes* (W. Blanke, Marburg 1902). — Knjižica (101 str.) ima namen, iz krajevnih imen dokazati, da so se Slovenci na Ptujskem polju naselili že davno pred občnim preseljevanjem narodov (str. 19., 21., 22.), da keltskih prebivalcev sploh tukaj nikdar ni bilo in da sedanja nemška krajevna imena (izvzemši grajščine in pristave) niso nič drugega, kakor prestave ali prilagodbe iz slovenščine. Kraji so dobili pozneje imena po nemških svetnikih. — Etimologovanje pa se je g. pisatelju marsikje ponesrečilo. Kdo bo mogel verjeti, da Attila prihaja od »ata«? Turski klanec ni nič v zvezi s »Turki«, ker imamo po vsem slovanskem svetu dosti Turskih, Turjakov, Vrhotursov itd. Krajevno ime Podova vendar ne more prihajati od »vdova«, Požek ne od »polžek« in Prepole ne od »prek polja«. Slovenski filologi pa bodo g. pisatelju hvaležni za pojasnila nekaterih lokalnih izrazov, n. pr. »cedilje« (st. 17.), »prelogi« (str. 38.). Hvaležni moramo biti gosp. pisatelju tudi še radi tega, ker se je s tolikim zanimanjem in trudom lotil toliko težavnega predmeta. Priporočamo knjigo najtopleje!

S. Rutar.

Skizzy. I. Zvezek. Za glasovir za dve roki zložil Jos. Procházka.²⁾ Op. 5. Založil Mojmir Urbánek v Pragi. — Nadarjenost skladatelja teh šesterih skladb se mi zdi zavisti vredna. Deloma zato, ker razpolaga zdaj že z obilico pristnih glasbenih misli, ki mu tečejo močno in cveto pestro. Potem tudi zato, ker način, kako razvija svoje misli, in sploh gladki ter skladni tek piec izpričujeta nenavadno, prirojeno in izborna izvežbano glasbeno čustvo: to so dela priznanega, polnokrvnega glasbenika. In končno ta božansko-naivna lahkomišelnost in radostna brezskrbnost, s katerima razpleta svoje glasbene govore, globoki čut in zopet humor, mešajoč se s frazami naj-

¹⁾ Ker rabi večina Slovanov cirilico, bi bilo pač potrebno, da se že v zadnjem letu ljudske šole seznani mladi Slovenec s cirilskimi črkami. Drugič je neogibno potrebno, da se Slovenci čimdalje bolj oziramo na ruski jezik. Ruščina mora postati na naših srednjih šolah obligaten predmet!

Uredništvo.

²⁾ Učitelj pri »Glasbeni Matici« v Ljubljani.